

LOGICĂ

MODALITĂȚILE DEONTICE CA ACTE DE COMUNICARE

IONEL NARIȚA

Universitatea de Vest din Timișoara

Deontic Modalities as Communication Acts. The decisions of different subjects can be influenced using two different communicational techniques: a) through persuasion, using propositions in order to modify the opinions and attitudes of a public; b) through constraint, using dispositions when the subjects should act no matter what their beliefs are, sometimes even against their opinions or attitudes. In the last case, the source of the message is a *deontic authority* relative to an *organization*. The *deontic modalities* are, in turn, conditioned dispositions.

Keywords: action, intentionality, organization, communication, deontic modalities.

Înțelesul unei propoziții constă într-un *fapt*, vom spune că propoziției „*p*” îi corespunde faptul *p*¹. Faptele sunt relații între parametrii semiotici ai expresiilor, de pildă, între o extensiune și o intensiune sau între două intensiuni etc.² De exemplu, propoziției *R* = „România este republică” îi corespunde faptul că sensul termenului „republică” *este conținut* în sensul numelui „România” sau că denotatul numelui „România” *satisfacă* sensul termenului „republică” (sau altă variantă).

Faptele pot avea loc sau nu, se pot petrece sau nu, având *valoare ontică*, aceasta, la rândul ei, determină *valoarea de adevăr* sau *alethică* a propozițiilor. Dacă un fapt are loc, propoziția corespunzătoare este adevărată și reciproc. Unele propoziții nu au o valoare de adevăr constantă. De pildă, *R* era falsă în 1938, dar este adevărată în prezent sau, altfel spus, faptul care îi corespunde are loc în 2016, dar nu avea loc în 1938. Cu toate acestea, de fiecare dată, atât valoarea de adevăr a propoziției cât și valoarea ontică a faptului sunt determinate. Trebuie să existe un factor, pe care îl numim *context*, care determină valoarea de adevăr a propozițiilor, *într-un anume context, valoarea de adevăr a unei propoziții este determinată* (la fel, valoarea ontică a unui fapt). Prin urmare, relația de la contexte la valoarea de adevăr a unei propoziții este *funcțională*, fiecărui context îi corespunde o valoare de adevăr și numai una.

¹ Utilizăm termenul „fapt” într-un înțeles apropiat celui din *Tractatus* (Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 37).

² Georg Henrik von Wright, *Normă și acțiune*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 44.

Raportul dintre o propoziție și un context determină valoarea sa de adevăr, iar prin raportarea propoziției la ansamblul contextelor, obținem valoarea *logică* a acestora:

- 1) O propoziție este *tautologie* dacă este adevărată relativ la orice context.
- 2) O propoziție este *contradicție* dacă este falsă relativ la orice context.
- 3) Propozițiile *factuale* sunt adevărate în unele contexte și false în altele.

Fiecărei propoziții îi corespunde o *negație* care este propoziția adevărată relativ la contextele în care propoziția respectivă este falsă. În exemplul de mai sus, propoziția adevărată în 1938 era $\sim R =$ „România nu este republică”, fiind negația propoziției R . Relativ la orice context, un fapt are sau nu are loc, prin urmare, este adevărată sau propoziția, sau negația sa. Prin urmare, „ $R \vee \sim R$ ” și, în general, orice propoziție cu această structură sunt tautologii. Cu alte cuvinte, una dintre propozițiile „ R ” sau „ $\sim R$ ” este adevărată în orice context. Propozițiile care au această proprietate sunt *complementare*.

Pe de altă parte, propoziția „ $R \& \sim R$ ” este contradicție, nu există niciun context în care atât „ R ” cât și „ $\sim R$ ” sunt adevărate împreună. Despre două propoziții care nu sunt adevărate împreună în niciun context, spunem că sunt *contrare*. Dacă elementele sistemului de propoziții $S = /p_1, p_2, \dots, p_n/$ sunt complementare și contrare fiecare cu fiecare, spunem că S este *complet*. Cu alte cuvinte, un sistem complet de propoziții satisface următoarele condiții:

- 1) Disjuncția elementelor sale este o tautologie.
- 2) Conjunția oricăror două elemente din S este o contradicție.

Un sistem de propoziții complet se bucură de proprietatea că există o singură propoziție a sistemului adevărată relativ la un context anume. Dacă ar exista un context față de care toate propozițiile din S ar fi false, atunci nu ar fi îndeplinită condiția de complementaritate deoarece disjuncția propozițiilor din S nu ar fi tautologie. Pe de altă parte, dacă ar exista un context în care să fie adevărate două sau mai multe propoziții din S , acestea nu ar mai fi contrare, împotriva definiției sistemului de propoziții complet. Prin urmare, se poate defini o funcție de la mulțimea contextelor la mulțimea elementelor unui sistem complet, fiecărui context îi corespunde propoziția din S adevărată în acel context.

Sistemele de propoziții complete există. Cel mai simplu asemenea sistem este alcătuit dintr-o propoziție și negația sa. După cum am văzut, disjuncția acestora este tautologie, iar conjuncția lor este contradicție, prin urmare, oricare ar fi propoziția „ p ”, sistemul $/p, \sim p/$ este complet. Pe de altă parte, oricărei propoziții îi corespunde o negativă, prin urmare, dacă există propoziții, atunci există și sisteme complete de propoziții. De asemenea, orice propoziție aparține cel puțin unui sistem complet deoarece orice propoziție are cel puțin o contrară.

Contextele sunt date de stările proprii pe care le poate discerne evaluatorul deoarece numai stările proprii sau subiective îi sunt accesibile. Prin urmare, nu

există un alt reper pentru a evalua o propoziție decât propriile stări. La rândul lor, stările evaluatorului sunt dependente de timp, în consecință, contextele sunt funcție de evaluator și timp. Dacă avem în vedere un anumit evaluator atunci, contextele sunt date de timp, fiecărui moment îi corespunde un context și reciproc. Dacă ținem seama de cele de mai sus, reiese că, dacă S este un sistem complet de propoziții, se poate defini o funcție de la timp la S care asociază fiecărui moment propoziția adevărată în acel moment, $f: \mathbf{T} \rightarrow S$, $p_i = f(t)$, „ p_i ” este adevărată la momentul t . În plus, dacă $p_i = f(t)$, atunci orice altă propoziție din S diferită de „ p_i ” este falsă la momentul t .

1. EVENIMENTE ȘI ACȚIUNI

Dacă o propoziție este adevărată la un moment dat, atunci faptul corespunzător se realizează la acel moment. Dacă S^* reprezintă sistemul faptelor corespunzătoare propozițiilor din sistemul S , la două momente diferite se pot realiza două fapte diferite din S^* sau același fapt. În primul caz, spunem că a avut loc o *schimbare* în S , iar în al doilea, că a avut loc o *conservare*³. Trecerea de la un moment anterior, t_1 , la altul posterior, t_2 , reprezintă un *eveniment*. Prin urmare, pot fi două tipuri de evenimente:

- 1) *conservări*, când faptul petrecut la cele două momente este același;
- 2) *schimbări*, când faptele sunt diferite⁴.

De exemplu, dacă am măsura adâncimea apei într-un râu la două momente succesive și am constata că este aceeași, spunem că adâncimea râului s-a conservat, iar dacă nu este aceeași, spunem că s-a schimbat.

Datorită faptului că timpul are un sens unic⁵, evenimentele se succed unul după altul sau se compun unul cu celălalt, obținându-se un *curs al evenimentelor*. De pildă, evenimentele $e_1 = /f(t_1), f(t_2)/$, $e_2 = /f(t_2), f(t_3)/$, $e_3 = /f(t_3), f(t_4)/$ alcătuiesc un curs de evenimente. Se poate lesne constata că orice eveniment se lasă analizat printr-un asemenea curs deoarece orice interval de timp este decompozabil în alte intervale⁶.

Evenimentele au loc după anumite regularități sau *legi* datorită relațiilor care există între sistemele complete de propoziții. Pe când, între propozițiile din același sistem au loc relații de opoziție sau incompatibilitate, între propoziții din sisteme complete diferite au loc relații de compatibilitate. De aceea, este posibil ca între

³ Georg Henrik von Wright, *Logica deontică și teoria generală a acțiunii*, Sorin Vieru, Dragan Stoianovici (coord.), „Norme, valori, acțiune”, București, Editura Politică, 1979, p. 142.

⁴ Kalinowsky Jerzy, *Temele actuale ale logicii deontice*, Sorin Vieru, Dragan Stoianovici (coord.), „Norme, valori, acțiune”, București, Editura Politică, 1979, p. 64.

⁵ John F. Horty, *Agency and Deontic Logic*, Oxford, Oxford UP, 2001, p. 6.

⁶ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 45.

propozițiile a două sisteme să fie prezente relații de alternare. În acest caz, dacă are loc un eveniment într-un sistem, trebuie să aibă loc un eveniment asociat în celălalt sistem. Atunci când cursul evenimentelor urmează asemenea regularități, spunem că are loc un *curs natural al evenimentelor*.

Există situații în care sunt constatate abateri de la cursul natural al evenimentelor⁷. Pot fi observate obiecte care se găsesc, la un moment dat, într-o altă stare decât cea firească dacă ar fi urmat cursul natural. În aceste cazuri, spunem că a intervenit o *intenție*, că au avut loc evenimente intenționale. Asemenea devieri de la cursul natural se numesc *acte* sau *acțiuni*⁸. Un eveniment de acest tip nu este analizabil numai printr-un curs natural, ci intervin elemente de intenție când explicațiile nu pot fi reduse la legi și corelații naturale, ci trebuie adăugată explicația prin scop, mijloace, metode etc.⁹. De pildă, dacă, la un moment dat, un corp se ridică în loc să coboare spre centrul Pământului, poate fi invocată o intenție¹⁰.

Intenția servește atât pentru a explica unele fapte care ar putea avea loc, în anumite condiții, pe cale naturală, dar și fapte care nu pot surveni în mod natural¹¹. De exemplu, faptul că Iuri Gagarin a ajuns în spațiul cosmic este explicabil apelând la componente intenționale, dar putem imagina anumite condiții în care cosmonautul sovietic să fi ajuns în spațiu în mod natural. În schimb, nu există niciun curs natural al evenimentelor care să dea seama de faptul că Barack Obama este președintele Statelor Unite ale Americii. Fapte precum acela că un ins este președinte nu pot fi rodul niciunei evoluții naturale a lucrurilor pentru că, în asemenea cazuri, intervin, pe lângă intenție, *convențiile*, când avem de-a face cu *acte de comunicare*. Spre deosebire de un act obișnuit, care este numai intențional, actele de comunicare sunt, în plus, convenționale, iar convențiile, de la un anumit nivel, nu pot fi asimilate de natură, adică nu există nicio evoluție a mediului natural prin care consecințele acestor acte să poată fi realizate¹².

Evenimentele intenționale au loc în *prezent*. Ele nu pot avea loc în trecut deoarece un curs trecut de evenimente nu poate fi modificat. Sub ipoteza intenționalității, viitorul nu este complet determinat de trecut, nu este o consecință a trecutului, prin urmare, nu este necesar. Subiectul poate schimba în mod intențional numai propria sa stare deoarece doar aceasta îi este accesibilă în prezent. Actele sunt schimbări intenționale ale stărilor subiective ale subiectului (sau ale *agentului*)¹³.

⁷ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 140.

⁸ John F. Horty, *op. cit.*, p. 12.

⁹ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 145, 147, 148.

¹⁰ Georg Henrik von Wright, *Logica discursului practic*, Sorin Vieru, Dragan Stoianovici (coord.), „Norme, valori, acțiune”, București, Editura Politică, 1979, p. 26.

¹¹ Cornel Popa, *Teoria acțiunii și logica formală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 21, 22.

¹² Jaap Hage, *Moderately Naturalistic Deontic Logic*, McNamara P., Prakken H. (eds.), „Norms, Logic and Information Systems”, Amsterdam, IOS Press, 1999, p. 56.

¹³ Cornel Popa, *op. cit.*, p. 133.

Datorită faptului că stările agentului determină contextele rezultă că evenimentele intenționale duc la schimbări ale contextelor și, în acest mod, se modifică valoarea de adevăr a propozițiilor. Acțiunile servesc pentru a schimba valoarea de adevăr a propozițiilor. Printr-o acțiune, o propoziție adevărată devine falsă sau una falsă devine adevărată, ori își conservă valoarea de adevăr pentru că, așa cum am văzut, valoarea de adevăr este funcție de context¹⁴.

Dacă avem în vedere un sistem complet de propoziții, S , la fiecare moment este adevărată o propoziție și numai una din S . Dacă notăm cu nS o propoziție din S , unde n este un indice, atunci propoziția adevărată la momentul t_0 este $n(t_0)S$. Cursul evenimentelor din intervalul temporal $T = (t_0, t_1)$ este reprezentat prin funcția $n(t)S$, unde domeniul lui t este intervalul T ¹⁵.

Dacă intervine o acțiune, respectiv, o modificare a cursului natural al evenimentelor la momentul t_0 , atunci în loc de $n(t_0)S$ se realizează $m(t_0)S$, ajungând la o altă funcție de timp, diferită de cea care ar fi avut loc dacă acțiunea nu ar fi intervenit. Prin urmare, putem reprezenta o acțiune în interiorul unui sistem complet de propoziții prin expresia $(n/m)S$, respectiv, în loc de nS se realizează mS . Pentru a arăta că este vorba de o acțiune, introducem operatorul F (*face, execută sau efectuează*), respectiv, $Fa(n/m)S$ înseamnă că agentul a efectuează acțiunea $(n/m)S$ sau a face astfel încât în loc de nS se realizează mS la momentul t ¹⁶.

De pildă, să presupunem că, potrivit cursului natural, fereastra W trebuia să fie deschisă la momentul t , dar constatăm că W este închisă la acel moment. Trebuie să admitem că a intervenit o acțiune care a modificat valoarea de adevăr a propoziției „Fereastra W este deschisă” din adevărat în fals (deși în mod natural trebuia să fie adevărată), iar propoziția „Fereastra W este închisă” a devenit adevărată. Cele două propoziții sunt contrare, prin urmare fac parte din același sistem complet de propoziții, cu alte cuvinte, o propoziție din sistemul respectiv a fost substituită prin alta relativ la momentul t .

Atât evenimentele naturale cât și acțiunile constau în schimbări sau conservări care au loc în timp. După cum am văzut, schimbările și conservările sunt perechi de propoziții dintr-un sistem complet. Pe când $(n,m)S$ este o schimbare, $(n,n)S$ reprezintă o conservare. Dacă ținem seama de timp, ajungem la evenimente: $(n,m)(t_1,t_2)S$, respectiv, evenimentul care constă în schimbarea de la nS la mS în intervalul temporal (t_1,t_2) . În cazul acțiunilor, o propoziție are loc *in locul* alteia la un moment dat. Acțiunile sunt schimbări unde momentele t_1 și t_2 coincid. Prin urmare, $(n/m)(t_1,t_1)S$ reprezintă o acțiune: la momentul t_1 , în loc să fie adevărată nS este adevărată mS . Prin urmare,

¹⁴ *Ibidem*, p. 129.

¹⁵ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 49.

¹⁶ Unii cercetători consideră că acțiunile constau în schimbări succesive ale stărilor lumii; dacă la un moment dat lumea este într-o anumită stare, la un moment ulterior, ca urmare a unei acțiuni, se va afla într-o altă stare. (Jerzy Stelmach, Bartosz Brozek, *Methods of Legal Reasoning*, Springer, 2006, p. 42). În acest fel, nu putem distinge între acțiune și eveniment natural. De fapt, acțiunea constă în înlocuirea unei stări a lumii care trebuia să se realizeze cu o altă stare la un moment anume.

dacă raportăm o pereche de propoziții dintr-un sistem complet la un interval nenul de timp, obținem un eveniment natural, iar dacă o raportăm la un interval temporal nul, obținem o acțiune. De bună seamă că, în aceste condiții, $(n,m)(t,t)S$ nu reprezintă o acțiune, deoarece nu se poate ca două contrare să fie adevărate simultan. La fel, $(n/n)(t,t)S$ nu este o acțiune pentru că nu o putem distinge de cursul natural de evenimente¹⁷.

Convenim să notăm acțiunile cu litere ale alfabetului grecesc, $\alpha =_{\text{not}} (n/m)(t,t)S$. Prin urmare, „ $Fy\alpha$ ” are interpretarea „ y efectuează acțiunea α ”, respectiv, agentul y își schimbă intenționat starea astfel încât în loc de nS se produce mS la momentul t . Prin „ $\sim Fy\alpha$ ” înțelegem că agentul y se abține să săvârșească acțiunea α ¹⁸.

2. DIMENSIUNEA ETICĂ A DECIZIILOR

La momentul prezent, există mai multe cursuri de evenimente alternative atâta vreme cât trecutul nu este suficient de bogat, încât orice propoziție sau negația ei să fie consecință a vreunui eveniment care deja a avut loc. De aceea, în fața agentului stau, în orice moment, mai multe variante de acțiune, respectiv, mai multe variante de a modifica în mod intenționat cursul natural al evenimentelor. Deoarece un singur curs se poate realiza relativ la un sistem complet de propoziții, agentul nu poate efectua decât o singură acțiune, la un moment dat, în cadrul unui asemenea sistem. Prin urmare, agentul *decide* sau *selectează* o opțiune dintre mai multe care, la momentul respectiv, sunt posibil – contingente¹⁹.

Datorită faptului că decizia este, la rândul său, un act subiectiv, înseamnă că are loc în prezent și, astfel, este liberă; nu există nici un factor extern care să determine agentul să decidă într-un anumit fel cu privire la acțiunile sale. Cu toate acestea, unele acțiuni servesc mai bine decât altele intereselor agentului, prin urmare, nu orice acțiune este *la fel de bună* într-un anumit context. Agentul decide asupra acțiunilor în ce privește valoarea lor *etică*, dacă o acțiune este bună sau nu într-un context dat.

Judecata etică nu este specifică acțiunilor, respectiv, nu numai acțiunile au valoare etică, ci oricărui fapt sau eveniment, indiferent că este intenționat sau natural, i se poate atribui o valoare etică. De pildă, nimic nu împiedică evaluatorul să considere ploaia ca fiind bună sau rea, utilă sau inutilă, ori cutremurul, seceta, trăsnetul ca având valoare etică, deși în spatele acestora nu există intenție.

Putem evalua numai fapte care ne sunt accesibile, prin urmare, putem evalua numai propriile stări, acestea ne apar ca fiind bune sau rele în funcție de context. Prin urmare, putem evalua etic numai ceea ce trăim sau suferim, evaluarea aparține

¹⁷ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 64.

¹⁸ Georg Henrik von Wright, *Deontic Logic*, „Mind”, 60, 237, 1951, p. 3.

¹⁹ John F. Horty, *op. cit.*, p. 12, 13.

celui care suferă un eveniment sau o acțiune și nu celui care acționează. De aceea, orice eveniment poate fi evaluat etic: indiferent că este intenționat sau natural, un eveniment este trăit sau simțit, sau suferit într-un anumit fel de către evaluator.

Stările interne sunt descrise prin *propoziții de simțire* de forma „Eu simt f ”, unde f este o *intensiune*, respectiv, stările interne sunt analizate utilizând intensiuni. Aceeași stare este analizată prin intensiuni contrare, de pildă, „Eu simt f ” și „Eu simt g ”, unde f și g sunt incompatibile. Pentru a reduce contradicția, intensiunile sunt proiectate în spațiu, în trecut, fiind puse pe seama unor *obiecte*, prin intermediul simțurilor, obținând *propoziții de observație*, de tipul „ a este f ” și „ b este g ” care nu mai sunt incompatibile. Propozițiile de observație sunt în relație de supraalternare față de propozițiile de simțire, respectiv, „Eu simt f deoarece „ a este f ”. Prin urmare, faptele sau evenimentele sunt condiții suficiente pentru stările interne.

De aici urmează că singura posibilitate de a evalua un eveniment sau o acțiune o reprezintă *consecințele* acestuia:

- 1) O acțiune este bună dacă are consecințe bune: $((\alpha \mid p) \ \& \ Bp) \mid B\alpha$,
- 2) O acțiune este rea dacă are consecințe rele: $((\alpha \mid p) \ \& \ Rp) \mid R\alpha$.

Evaluarea etică prin consecințe nu cade în regresie la infinit deoarece există ultime consecințe care sunt stările proprii ale evaluatorului, dincolo de care nu mai există alte consecințe deoarece acestea, nefiind necesare, nu au condiții necesare. Pe de altă parte, acestea sunt accesibile evaluatorului în mod direct și, astfel, pot fi evaluate etic fără a mai căuta alte consecințe.

Orice acțiune presupune exteriorizare, proiectare în spațiu și, în acest mod, intervin forțe și consum de energie sau resurse interne (acțiunea prin formule magice fie rostite, fie gândite rămâne doar una imaginară). Unele obiective nu pot fi atinse prin efortul unui singur agent deoarece acesta nu are suficiente resurse pentru a desfășura acțiuni peste o anumită limită. De aceea, pentru a atinge scopuri mai ample, este necesară *coordonarea* acțiunilor mai multor agenți, obținută prin *acte de comunicare*.

3. COORDONAREA ACȚIUNILOR

Un emitent transmite mesaje prin care urmărește să formeze anumite stări de spirit destinatarilor. În acest scop, sunt utilizate diferite tehnici de *argumentare* prin care destinatarului mesajului îi este propusă o *teză* susținută printr-un *argument*. La rândul său, destinatarul este liber să accepte sau să respingă teza. Simpla transmitere a mesajului nu este suficientă pentru a obține un anumit comportament din partea receptorilor, ci, în ultimă instanță, aceștia decid asupra propriilor acțiuni. De multe ori, receptorii își adaptează comportamentul mesajului dacă emitentul este considerat o

*autoritate epistemică*²⁰, respectiv, cineva care este competent într-un anumit domeniu și, totodată, este binevoitor, nu urmărește să inducă în eroare. Pot fi construite argumentări prin care destinatarii sunt persuadați să acționeze într-un anumit fel sau, dimpotrivă, să fie descurajați de la diferite tipuri de acțiuni.

Dacă emitentul urmărește să convingă membrii unui public să desfășoare acțiunea α , poate argumenta fie direct fie indirect:

1) „Dacă y face α atunci p și p este benefic” ($(Fy\alpha \mid - p) \ \& \ Bp$) $\mid -$ $BFy\alpha$. Destinatarilor le este transmis mesajul că acțiunea α are consecințe bune, deci este bine să fie efectuată. Dacă un receptor acceptă mesajul, adoptă o atitudine pozitivă față de acțiunea α și poate decide să o desfășoare. De pildă, emitentul ar putea transmite mesajul „Dacă vei consuma pâine integrală vei trăi mai mult”.

2) „Dacă nu α atunci p și p este rău (dăunător)”, ($(\sim Fy\alpha \mid - p) \ \& \ Rp$) $\mid -$ $BFy\alpha$. De această dată, mesajul transmis este că abținerea de la acțiunea α are consecințe rele, prin urmare, abținerea este rea, iar efectuarea acțiunii α este bună. O asemenea argumentare este indirectă deoarece argumentul este raportat la negația tezei.

În cazul în care emitentul urmărește abținerea de la acțiunea α , poate argumenta în următoarele moduri:

1) „Dacă α atunci p și p este rău (dăunător)”, ($(Fy\alpha \mid - p) \ \& \ Rp$) $\mid -$ $RFy\alpha$. Receptorul, dacă acceptă argumentarea, pornind de la argumentul că acțiunea α are consecințe rele, se va abține să o efectueze. Iată o argumentare de acest tip: „Dacă fumezi mai mult de două pachete de țigarete pe zi te vei îmbolnăvi”.

2) „Dacă nu α atunci p și p este benefic”, ($(\sim Fy\alpha \mid - p) \ \& \ Bp$) $\mid -$ $RFy\alpha$. În acest caz, mesajul arată că abținerea de la o acțiune are consecințe bune, deci un receptor care acceptă o asemenea argumentare nu va desfășura acțiunea α .

Autoritatea epistemică ar trebui să fie în măsură să calculeze fără greș consecințele acțiunilor și să știe ce este bine sau util pentru ceilalți. De bună seamă că nimeni nu poate atinge un asemenea grad de cunoaștere absolută, de aceea, argumentarea prin autoritate epistemică nu este corectă și acțiunile care urmează asemenea autorității nu sunt justificate. Dar, rolul practic al autorităților epistemice nu este acela de a întemeia acțiunile, ci de a le coordona, de a orienta comportamentul unor agenți sau a membrilor unui public (în cazul comunicării publice) spre un anumit obiectiv prin influențarea stărilor de spirit ale agenților acționali²¹.

Tehnicile persuasive pot fi utilizate pentru a influența deciziile mai multor agenți apelând la stările de spirit ale acestora. Deciziile raționale privind acțiunile sunt determinate numai de stările subiective ale agenților (opinii, atitudini,

²⁰ J. M. Bochenski, *Ce este autoritatea?*, București, Humanitas, 1992, p. 57.

²¹ Marius Dobre, *Un sistem formal asupra autorității epistemice*, „Probleme de logică”, București, Editura Academiei române, XIII, 2010, p. 128.

cunoștințe) deoarece doar acestea le sunt accesibile. De aceea, dacă intervine în formarea stărilor de spirit, persuasiunea are efecte asupra comportamentului²².

O altă cale de a influența comportamentul o reprezintă tehnicile de *constrângere* și *represiune*. De această dată, nu interesează stările de spirit ale agenților în legătură cu acțiunile sau obiectivele urmărite, ci se are în vedere inducerea unor stări de spirit care să creeze impresia că nesupunerea față de autoritate aduce după sine consecințe mai dăunătoare decât supunerea și, în acest mod, este preferată supunerea.

Constrângerea și represiunea au loc numai în condițiile existenței *autorităților deontice*. Autoritățile epistemice transmit mesaje informative privind cunoștințe, opinii, atitudini, prin intermediul *propozițiilor*, în vreme ce, autoritățile deontice transmit mesaje sub formă de *dispoziții*²³. Relațiile comunicaționale în care sunt implicate autoritățile deontice sunt asimetrice sau *ierarhice*²⁴. Asemenea relații au loc în sisteme sociale pe care le considerăm ca fiind *organizate*²⁵. De aceea, coordonarea acțiunilor²⁶ prin constrângere și represiune²⁷, presupunând relații comunicaționale ierarhice și existența autorităților deontice, poate avea loc numai în cadrul organizațiilor²⁸.

Caracterul asimetric al relațiilor de autoritate într-o organizație constă în aceea că numai autoritatea poate transmite membrilor organizației dispoziții care să aibă efect. Chiar dacă un alt membru al organizației ar emite mesaje cu sintaxa unor dispoziții, aceste mesaje nu ar avea nicio urmă deoarece autoritatea trebuie *recunoscută* de către membrii organizației. Ceilalți membri sunt îndreptățiți să transmită doar informări și rapoarte sub forma propozițiilor. Pe câtă vreme, persuasiunea poate fi utilizată în orice situație, fie că avem de-a face cu un public sau o organizație (membrii unei organizații se constituie, la rândul lor, într-un public atunci când sunt destinatarii sau receptorii unor mesaje transmise prin comunicare publică), metodele bazate pe constrângere și represiune sunt întâlnite numai în organizații. Am putea înțelege o organizație ca fiind alcătuită din cei care recunosc o autoritate deontică²⁹.

²² Cornelia Margareta Găspărel, *Ethics of Virtue versus "The Art of Always Being Right"*, Daniela Dunca, Petru Dunca (coord.), „Constante și reconfigurări în problematica etică a comunicării”, București, Editura Pro Universitaria, 2015, p. 59.

²³ Dispozițiile nu pot fi asimilate normelor morale deoarece acestea sunt descriptive. Termenul „normă morală” nu este în acord cu înțelesul cuvântului „normativ”. Morala unei comunități nu poate fi impusă, ci doar constatată, descrisă; etica este descriptivă, nu normativă. De asemenea, dispozițiile nu corespund întru totul imperativelor; am putea spune că sunt o specie de imperative.

²⁴ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 40.

²⁵ Cornel Popa, *op. cit.*, p. 44.

²⁶ *Ibidem*, p. 49.

²⁷ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 137.

²⁸ Laurence Cholvy, Frederic Cuppens, *Reasoning about Norms Provided by Conflicting Regulations*, P. McNamara, H. Prakken (eds.), „Norms, Logic and Information Systems”, Amsterdam, IOS Press, 1999, p. 247.

²⁹ *Ibidem*, p. 248.

Sintaxa unei dispoziții este „ Y să execute acțiunea α !” sau „ Y să facă α !”, unde Y este membru al unei organizații și α este o acțiune urmărind un anumit obiectiv. Convenim să notăm o dispoziție prin „ $Fy\alpha$!”³⁰. Dacă o dispoziție este emisă de o autoritate deontică recunoscută³¹, poate genera un anumit comportament din partea agentului y astfel³²:

D emite dispoziția „ Y să facă α !”
 Y recunoaște D ca autoritate deontică.
 ** Y face α .

De această dată, y efectuează acțiunea α indiferent de starea sa de spirit cu privire la α , indiferent dacă o consideră benefică sau nu, ci numai sub motivul că a fost dispusă de o autoritate pe care el o recunoaște. În unele cazuri, agentul poate să își pună în pericol integritatea fizică, resursele sau chiar viața doar pentru a urma o autoritate recunoscută.

Dispozițiile *condiționate* au forma „Dacă p atunci y să facă α ”³³, respectiv, „ $p \mid\text{--} Fy\alpha$!”, ca în exemplul, „Dacă plouă atunci să îți iei umbrela”. Sub această formă, relația dintre condiție și condiționat nu este implicația deoarece condiționatul nu are valori de adevăr, fiind o dispoziție. De asemenea, din aceea că are loc p nu rezultă că y va efectua acțiunea α . Dar, dacă între condiție și condiționat nu există relația de implicație, dispozițiile condiționate nu pot fi utilizate de către agent pentru a-și justifica acțiunile indiferent de condiție³⁴.

Această dificultate poate fi depășită prin substituirea consecventului cu o propoziție care să exprime emiterea unei dispoziții³⁵. De pildă, situația în care, într-o organizație, este emisă dispoziția „ $Fy\alpha$!”, este exprimată prin propoziția „Lui y i se cere (*dispune*) să facă α ”. Această propoziție este adevărată dacă dispoziția respectivă există (a fost emisă de către o autoritate deontică) și este falsă dacă dispoziția nu a fost emisă³⁶. Dispoziția condițională „ $p \mid\text{--} Fy\alpha$!” devine „Dacă p atunci lui y i se cere să facă α ”; consecventul este adevărat dacă dispoziția a fost emisă și dacă p , dar asta nu înseamnă că y săvârșește acțiunea respectivă³⁷. Pentru a sublinia că, în cazul dispozițiilor condiționate, expresia „dacă... atunci...” nu stă pentru o implicație propriu-zisă decât în interpretarea amintită, vom folosi formalizarea „ $(p \mid\text{--} Fy\alpha!)*$ ”.

³⁰ Nicholas Rescher, *Structura și reprezentarea comenzilor*, Vieru Sorin, Stoianovici Dragan (coord.), „Norme, valori, acțiune”, București, Editura Politică, 1979, p. 241.

³¹ J.M. Bochenski, *op. cit.*, p. 82.

³² Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 189.

³³ Jerzy Kalinowsky, *op. cit.*, p. 67.

³⁴ Y.U. Ryu, R.M. Lee, *Deontic Logic Viewed as Defeasible Reasoning*, Donald Nute (ed.), „Defeasible Deontic Logic”, Springer, 1997, p. 123.

³⁵ Erik Stenius, *Principiile unei logici a sistemelor normative*, Sorin Vieru, Dragan Stoianovici (coord.), „Norme, valori, acțiune”, București, Editura Politică, 1979, p. 115.

³⁶ Jaap Hage, *op. cit.*, p. 55.

³⁷ Georg Henrik Wright, *On the Logic of Norms and Actions*, Risto Hilpinen (ed.), „New Studies in Deontic Logic”, Dordrecht, Reidel, 1981, p. 11, 12.

4. MODALITĂȚI DEONTICE

Există situații în care autoritatea nu are control asupra tuturor membrilor unei organizații sau aceștia preferă să urmărească mai curând obiective proprii decât cele ale autorității. În asemenea cazuri, membrii organizației sunt *constrânși* să urmeze dispozițiile autorității³⁸. Mecanismul constrângerii presupune că o parte a membrilor organizației recunosc autoritatea și îi urmează dispozițiile. Vom numi asemenea organizații *stratificate*. În interiorul lor, pe lângă distincția dintre autoritate și ceilalți membri ai organizației, trebuie deosebită o a treia categorie, formată din membri care au misiunea să aplice constrângerile, respectiv, să reprime nesupunerea față de autoritate (*aparatură represivă*).

Acestora le sunt date dispoziții cu un anumit specific prin care diferite categorii de acțiuni sau comportamente sunt asociate cu *pedepse* sau *recompense*³⁹. Pedepsa constă într-un eveniment pe care agentul îl consideră rău, pe care caută să îl evite, în vreme ce recompensa este un eveniment apreciat ca bun, acceptat de către agent. Constrângerile sunt dispoziții condiționate de săvârșirea unor acțiuni pe care autoritatea le adresează aparatului represiv și au sintaxa:

$(Fy\alpha \mid - FzAy!)*$, respectiv, „Dacă y săvârșește acțiunea α atunci lui z i se cere să îi aplice lui y sancțiunea A ”, care poate fi o pedeapsă, E , sau o recompensă, G (z trebuie să facă astfel încât y să fie sancționat, unde z este membru al aparatului represiv dintr-o organizație)⁴⁰.

Constrângerile⁴¹ pot îmbrăca următoarele forme:

1) Acțiuni cărora le sunt asociate pedepse: $(Fy\alpha \mid - FzEy!)*$, dacă y săvârșește acțiunea α atunci z să îi aplice pedeapsa E . Asemenea constrângeri se numesc *interdicții*, în organizația respectivă, lui y îi este interzis să desfășoare acțiuni din clasa α . De exemplu, dacă într-o organizație acționează constrângerea „Acea care fumează în sediul organizației vor fi amendați” atunci fumatul este interzis pentru oricine s-ar afla în sediul organizației. Prin urmare, într-o organizație oarecare: $(Fy\alpha \mid - FzEy!)* =_{\text{not}} IFy\alpha$, unde $IFy\alpha$ înseamnă că acțiunea α este interzisă pentru y .

2) Acțiuni cărora le sunt asociate recompense (G): $(Fy\alpha \mid - FzGy!)*$, dacă y săvârșește acțiunea α atunci lui z i se cere să îi atribuie recompensa G . Spunem despre acțiunea α că este *încurajată* în organizațiile unde este prezentă o asemenea

³⁸ Lamber M.M. Royackers, *Extending Deontic Logic for the Formalisation of Legal Rules*, Springer, 1998, p. 13.

³⁹ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 169.

⁴⁰ Constrângerile sunt dispoziții condiționate de săvârșirea sau abținerea de la săvârșirea unei acțiuni de către un agent.

⁴¹ Sancțiunile se aplică membrilor organizațiilor și nu acțiunilor. Teza că sunt sancționate faptele și nu făptuitorii este eronată; nu vom vedea niciodată vreo faptă la închisoare! De asemenea, constrângerile sunt în relație cu acțiuni și nu cu stări, o expresie precum „Este obligatoriu ca y să fie verde” nu are sens. (John F. Horty, *op. cit.*, p. 4).

constrângere, adică, $(Fy\alpha \mid - FzGy!)* =_{\text{not}} HFy\alpha$, y este încurajat să săvârșească acțiunea α . Bunăoară, dacă într-o școală funcționează constrângerea „Elevii care participă la cercul de tâmplărie vor primi o trusă de unelte”, participarea la cercul de tâmplărie este încurajată. Interdicția și încurajarea sunt opuse pentru că unei acțiuni nu i se poate asocia atât o pedeapsă, cât și o recompensă fără a genera confuzie.

3) Abținerea de la o acțiune este pedepsită: $(\sim Fy\alpha \mid - FzEy!)*$, dacă y nu săvârșește acțiunea α atunci lui z i se cere să aplice pedeapsa E . Constrângerile de acest fel se numesc *obligații*⁴²: $(\sim Fy\alpha \mid - FzEy!)* =_{\text{not}} OFy\alpha$ ⁴³, este obligatoriu ca y să săvârșească acțiunea α . Se constată cu ușurință că între interdicție și obligație există următoarea relație:

- a) $IFy\alpha = O\sim Fy\alpha$, dacă, într-o organizație, este interzis ca y să săvârșească acțiunea α atunci este obligatoriu să se abțină de la săvârșirea ei și reciproc.
- b) $OFy\alpha = I\sim Fy\alpha$, dacă, într-o organizație, este obligatoriu pentru y să săvârșească acțiunea α atunci îi este interzis să nu o săvârșească și reciproc.

4) Abținerea de la o acțiune este recompensată: $(\sim Fy\alpha \mid - FzGy!)*$, dacă y se abține să săvârșească acțiunea α atunci i se atribuie recompensa G . De această dată, avem de-a face cu *descurajarea* unui anumit tip de acțiuni, $(\sim Fy\alpha \mid - FzGy!)* =_{\text{not}} DFy\alpha$. Între încurajarea și descurajarea unei acțiuni există o relație asemănătoare cu aceea dintre obligație și interdicție:

- a) $HFy\alpha = D\sim Fy\alpha$, dacă o acțiune este încurajată, atunci abținerea de la acea acțiune este descurajată și reciproc.
- b) $DFy\alpha = H\sim Fy\alpha$, dacă o acțiune este descurajată, atunci abținerea de la desfășurarea acelei acțiuni este încurajată și reciproc.

Absența constrângerilor are, la rândul ei, efecte asupra deciziilor luate de membrii unei organizații. De pildă, dacă o categorie de acțiuni nu este interzisă, atunci este *permisă*: $PFy\alpha = \sim IFy\alpha$ ⁴⁴ (dacă într-o organizație acțiunea α nu este

⁴² G.H. von Wright, *op. cit.*, p. 27.

⁴³ Unii cercetători consideră obligația (sau o altă modalitate deontică) drept operator primitiv. O asemenea perspectivă generează paradoxuri, cum este *paradoxul Ross* (G.H. von Wright, *op. cit.*, p. 31, 33). (Pablo E. Navarro, Jorje L. Rodrigues, *Deontic Logic and Legal Systems*, Cambridge, Cambridge UP, 2014, p. 40). Obligația nu poate fi operator primitiv deoarece agenții sunt liberi în orice împrejurare, nu sunt obligați la nimic. Obligațiile apar doar în relație cu autoritățile deontice și organizarea socială. O perspectivă asemănătoare celei prezentate aici îi aparține lui A.R. Anderson. Acesta definește obligația prin raportare la sancțiune, p este obligatoriu dacă și numai dacă atunci când p nu are loc urmează, în mod necesar, o sancțiune (Cornel Popa, *op. cit.*, p. 109). Pe de o parte, Anderson reduce sancțiunea la pedeapsă, fără a lua în considerare recompensele. Pe de altă parte, consideră că, în cazul obligației, sancțiunea urmează în chip necesar, că ar fi *consecință* a unui act, ceea ce este eronat; sancțiunea este, la rândul ei, o acțiune, fiind complet liberă. De aceea, pedeapsa nu urmează faptei, ci, în unele situații, poate urma voinței arbitrare a unui judecător.

⁴⁴ Idem, p. 4.

interzisă, atunci este permisă și reciproc)⁴⁵. Ținând seama de definiția interdicției, se obține:

$$PF\alpha = \sim IF\alpha$$

$$IF\alpha = (F\alpha \mid - FzEy!)$$

$PF\alpha = (F\alpha \circ \sim FzEy!)*$, o acțiune este permisă într-o organizație dacă și numai dacă aparatului represiv din acea organizație nu i se cere să o pedepsească.

Analog, în absența obligației, o acțiune este *facultativă*, *U*, relativ la o anumită organizație: $UF\alpha = \sim OF\alpha$, (dacă, într-o organizație, acțiunea α nu este obligatorie, atunci este facultativă)⁴⁶. Pornind de la definiția obligației, ajungem la rezultatul că o acțiune este facultativă dacă abținerea de la efectuarea ei nu este pedepsită:

$$UF\alpha = \sim OF\alpha$$

$$OF\alpha = (\sim F\alpha \mid - FzEy!)*$$

$UF\alpha = (\sim F\alpha \circ \sim FzEy!)*$, o acțiune este facultativă într-o organizație dacă și numai dacă aparatului represiv nu i se cere să pedepsească abținerea de la acea acțiune.

Constrângerile se comportă față de propozițiile privind acțiuni în mod asemănător cu modalitățile alethice⁴⁷ față de propozițiile privind fapte⁴⁸. De aceea, constrângerile pot fi asimilate unei specii de modalități, numite *deontice*⁴⁹. Între modalitățile alethice⁵⁰ și cele deontice apare următoarea corespondență, în sensul că relațiile logice dintre ele sunt analoge⁵¹:

Tabelul 1
Relațiile dintre modalitățile alethice și cele deontice⁵²

Modalitate alethică	Modalitate deontică
Necesar (N)	Obligatoriu (O)
Imposibil (T)	Interzis (I)
Posibil (M)	Permis (P)
Contingent (K)	Facultativ (U)

⁴⁵ Permisivitatea mai poate fi definită și prin aceea că abținerea de la o acțiune nu este obligatorie, ținând seama de relația dintre interdicție și obligație. (G.H. von Wright, *op. cit.*, p. 27).

⁴⁶ Pablo E. Navarro, Jorje L. Rodrigues, *op. cit.*, p. 19.

⁴⁷ Risto Hilpinen, *Preface*, Risto Hilpinen (ed.), „New Studies in Deontic Logic”, Dordrecht, Reidel, 1981, p. vii.

⁴⁸ John F. Horty, *Nonmonotonic Foundations for Deontic Logic*, Donald Nute (ed.), „Defeasible Deontic Logic”, Springer, 1997, p. 17.

⁴⁹ Dagfin Føllesdal, Risto Hilpinen, *Deontic Logic: An Introduction*, Risto Hilpinen (ed.), „Deontic Logic: Introductory and Systematic Readings”, Dordrecht, D. Reidel, 1981, p. 1.

⁵⁰ Idem, p. 8.

⁵¹ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 4.

⁵² Pe lângă aceste modalități, Wright definește *indiferența* când o acțiune nu este nici obligatorie, nici interzisă, respectiv, nici efectuarea, nici abținerea de la efectuarea acțiunii nu sunt pedepsite (G.H. von Wright, *op. cit.*, p. 28). Prin urmare, o acțiune este indiferentă dacă este atât permisă cât și facultativă. Indiferența este contrară atât față de obligație, cât și față de interdicție. Cele trei modalități alcătuiesc un sistem complementar de contrare.

Relațiile logice între modalitățile alethice, pe de o parte, și între cele deontice⁵³, pe de alta⁵⁴, au aceeași formă:

1a) $Np = \sim M\sim p$, o propoziție este necesar adevărată dacă negația sa nu este posibilă și reciproc;

1d) $OFy\alpha = \sim P\sim Fy\alpha$, o acțiune este obligatorie dacă abținerea de la acea acțiune nu este permisă și reciproc.

2a) $Tp = \sim K\sim p$, o propoziție este imposibil adevărată dacă negația ei nu este contingentă și reciproc;

2d) $IFy\alpha = \sim U\sim Fy\alpha$, o acțiune este interzisă într-o organizație dacă abținerea de la acea acțiune nu este facultativă și reciproc etc.⁵⁵

În acest fel, obligația și interdicția sunt contrare, iar obligația și caracterul facultativ al unei acțiuni sunt contradictorii. Pe de altă parte, obligația este supraalternă față de permisiune, dacă o acțiune este obligatorie, atunci este permisă. Interdicția și permisiunea sunt contradictorii, iar interdicția este supraalternă față de facultativ, respectiv, dacă o acțiune este interzisă, atunci este facultativă (nu se poate să fie obligatorie). La rândul lor, facultativ și permis sunt modalități deontice subcontrare. Orice acțiune este facultativă sau permisă față de orice membru al unei organizații⁵⁶. Relațiile dintre modalitățile deontice pot fi ilustrate prin următorul tabel:

Tabelul 2
Relațiile dintre modalitățile deontice punitive

Obligatoriu	Facultativ	
Permis		Interzis

Orice acțiune, în raport cu un membru al unei organizații, este obligatorie, interzisă sau facultativă și permisă (indiferentă, potrivit lui Wright). Aceste modalități pot fi numite *punitive* sau *juridice* deoarece constrângerile juridice apelează la pedepse mai curând decât la recompense⁵⁷.

Constrângerile care uzează de recompense generează un alt tabel de modalități deontice, pe care le vom numi *apreciative*, unde contrare sunt încurajarea și des-

⁵³ Cornel Popa, *op. cit.*, p. 299.

⁵⁴ G.H. von Wright, *op. cit.*, p. 1.

⁵⁵ Modalitățile deontice nu pot fi reduse la cele alethice așa cum încearcă Anderson. Modalitățile deontice pot fi aplicate doar la contingent și posibil. Ar fi absurd ca necesarul și imposibilul să facă obiectul unor constrângeri. Dimpotrivă, constrângerile au rost doar acolo unde poate exista alegere. De pildă, ar fi absurd să obligăm pe cineva să alerge 100 de metri într-o secundă, odată ce o asemenea performanță nu este posibilă. De asemenea, este absurd să permitem cuiva să aibă libertate de opinie odată ce nu există mijloc de a îngădi opiniile cuiva. Pe de altă parte, teza unor sisteme deontice că tautologiile sunt obligatorii este, de asemenea, absurdă. Logica nu este obligatorie! (Risto Hilpinen, *op. cit.*, p. vii, viii), (Lou Globe, *Deontic Logic with Relevance*, P. McNamara, H. Prakken (eds.), „Norms, Logic and Information Systems”, Amsterdam, IOS Press, 1999, p. 332) (G.H. von Wright, *op. cit.*, p. 12) (Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 163, 164).

⁵⁶ Pablo E. Navarro, Jorje L. Rodrigues, *op. cit.*, p. 20.

⁵⁷ Georg Henrik von Wright, *op. cit.*, p. 3.

curajarea unei acțiuni, iar subcontrare sunt neîncurajarea și nedescurajarea, conform tabelului de mai jos:

Tabelul 3
Relațiile dintre modalitățile deontice apreciative

Încurajare	Neîncurajare
Nedescurajare	Descurajare

De această dată, orice acțiune este încurajată, descurajată sau nici una, nici alta. Dacă ținem seama că o acțiune nu poate fi atât pedepsită, cât și răsplătită și că nu poate fi pedepsită sau răsplătită atât acțiunea, cât și abținerea de a acționa, modalitățile punitive și apreciative pot fi combinate și obținem următoarele categorii de acțiuni relativ la un membru al unei organizații:

1) acțiuni obligatorii și încurajate, $OFy\alpha$ & $HFy\alpha$. Dacă y săvârșește α este recompensat, iar dacă nu săvârșește α este pedepsit.

2) acțiuni obligatorii care nu sunt încurajate, $OFy\alpha$ & $\sim(HFy\alpha \vee DFy\alpha)$. De această dată, y este pedepsit în situația în care nu săvârșește α , iar dacă săvârșește α nu este răsplătit.

3) acțiuni interzise și descurajate, $IFy\alpha$ & $DFy\alpha$. Dacă y săvârșește α atunci este pedepsit, iar dacă se abține este recompensat.

4) acțiuni interzise care nu sunt descurajate, $IFy\alpha$ & $\sim(HFy\alpha \vee DFy\alpha)$. Acțiunea α este pedepsită, iar dacă se abține nu este recompensat.

5) acțiuni încurajate care nu sunt obligatorii, $HFy\alpha$ & $\sim(OFy\alpha \vee IFy\alpha)$. Acțiunea α este recompensată iar abținerea, nu este pedepsită.

6) acțiuni descurajate care nu sunt interzise, $DFy\alpha$ & $\sim(OFy\alpha \vee IFy\alpha)$. Abținerea de la acțiunea α este recompensată, iar efectuarea acțiunii α nu este pedepsită.

7) acțiuni care nu sunt nici obligatorii, nici interzise, nici încurajate, nici descurajate, $\sim(OFy\alpha \vee IFy\alpha \vee HFy\alpha \vee DFy\alpha)$. Aceste acțiuni nu cad sub incidența vreunei constrângeri, de aceea sunt acțiuni *libere*⁵⁸, agentul nu suferă vreo sancțiune indiferent de decizia acțională luată⁵⁹. Cele șapte categorii de acțiuni deosebite după criteriul modalităților deontice amintite mai sus sunt reprezentate în următorul tabel:

Tabelul 4
Relațiile dintre modalitățile deontice punitive și cele apreciative

		Modalități apreciative		
		H	D	$\sim H$ & $\sim D$
Modalități punitive	O	1	0	1
	I	0	1	1
	$\sim O$ & $\sim I$	1	1	1

⁵⁸ Avem în vedere înțelesul „fără constrângere” și nu „nedeterminare” deoarece nicio acțiune nu poate fi determinată, dar acțiunile pot fi constrânse.

⁵⁹ G.H. von Wright, *op. cit.*, p. 5.

Prin „1” sunt notate combinațiile posibile între cele două tipuri de modalități deontice⁶⁰.

Constrângerile dintr-o organizație funcționează ca premise în raționamentele acționale ale membrilor organizației. Să presupunem că într-o organizație există obligația: $(\sim Fy\alpha \mid - FzEy!)*$. Un membru al acelei organizații poate raționa astfel:

Dacă nu fac α atunci primesc pedeapsa E .

Pedeapsa E este rea.

**Este bine să fac α .

La fel se întâmplă în cazul interdicției:

Dacă fac α atunci primesc pedeapsa E .

Pedeapsa E este rea.

**Este rău să fac α .

De asemenea, constrângerile funcționează ca argumentări pentru ca membrii organizației să aibă un anumit comportament, asemănându-se cu argumentările etice: „Dacă faci α atunci vei fi pedepsit și este rău să fii pedepsit, deci este rău să faci α ”. De pildă, să spunem că, într-o organizație, furtul unui automobil este pedepsit cu 2 ani închisoare. Se poate argumenta astfel: „Dacă furi un automobil vei fi pedepsit cu doi ani închisoare, este rău să execuți o asemenea pedeapsă, deci este rău să furi un automobil”.

Dar, asemănarea cu argumentarea etică este doar aparentă. Argumentările bazate pe constrângeri nu sunt corecte deoarece între teză și argument nu există relația presupusă prin argumentare, respectiv, argumentul nu este consecință a tezei. Din aceea că y fură un automobil nu urmează că va fi pedepsit, pedeapsa nu este consecință a furtului, prin urmare, argumentarea prin pedeapsă, ca orice argumentare juridică de acest fel, este eronată fiind, de fapt, o formă de argumentare prin autoritate⁶¹. Justiția (la fel cu orice altă formă de constrângere) nu are nimic în

⁶⁰ Aparent, modalitățile punitive pot fi reduse la cele apreciative și reciproc dacă interpretăm neacordarea unei recompense drept pedeapsă și neacordarea unei pedepse drept recompensă. De exemplu, să presupunem următoarea încurajare: „Dacă un angajat lucrează ore suplimentare, să fie premiat”. Dacă înțelegem nepremierea (neatribuirea unei recompense) ca o pedeapsă, încurajarea devine obligație: „Dacă un angajat nu lucrează ore suplimentare, să nu fie premiat”. Abținerea de la o acțiune (efectuarea de ore suplimentare) este pedepsită (prin aceea că nu se premiază), prin urmare, acțiunea poate fi considerată obligatorie. În acest mod, încurajarea poate fi înțeleasă ca obligație și descurajarea ca interdicție. Pe de altă parte, obligația poate fi gândită ca încurajare (dacă neacordarea unei pedepse este considerată recompensă) și prohibiția ca descurajare. Cu toate acestea, dacă nu există nicio dispoziție privind neacordarea recompensei, o asemenea eventualitate poate fi doar *constatată* printr-o propoziție pornind de la principiul că nu este coerent ca atât acțiunea, cât și abținerea să fie sancționate în același fel. De aceea, o eventuală reducere a modalităților deontice la un singur tip este forțată.

⁶¹ Pablo E. Navarro, Jorje L. Rodrigues, *op. cit.*, p. 18.

comun cu etica⁶². În ultimă instanță, constrângerile servesc doar pentru ca o parte a membrilor unei organizații să își atingă obiectivele în dauna celorlalți membri⁶³.

Nu se poate să existe vreo lume *ideală* în care toate constrângerile să fie îndeplinite. Într-o asemenea lume nu am avea de-a face cu agenți care să fie liberi să ia decizii, iar în absența libertății, constrângerile, prin urmare și modalitățile deontice nu au rost. De aceea, tentativa de a interpreta modalitățile deontice prin prisma lumilor posibile este eronată, la fel cum este eronată semantica lumilor posibile în cazul modalităților alethice. Nu există decât o singură lume posibilă, cea reală⁶⁴.

BIBLIOGRAFIE

- Bochenski J.M., *Ce este autoritatea?*, București, Editura Humanitas, 1992.
- Cholvy Laurence, Cuppens Frederic, *Reasoning about Norms Provided by Conflicting Regulations*, McNamara P., Prakken H. (eds.), „Norms, Logic and Information Systems”, Amsterdam, IOS Press, 1999, p. 247.
- Dobre Marius, *Un sistem formal asupra autorității epistemice*, „Probleme de logică”, București, Editura Academiei române, XIII, 2010, p. 128.
- Folesdal Dagfin, Hilpinen Risto, *Deontic Logic: An Introduction*, Hilpinen Risto (ed.), „Deontic Logic: Introductory and Systematic Readings”, Dordrecht, D. Reidel, 1981, p. 1.
- Găspărel Cornelia Margareta, *Ethics of Virtue versus “The Art of Always Being Right”*, Dunca Daniela, Dunca Petru (coord.), „Constante și reconfigurări în problematica etică a comunicării”, București, Editura Pro Universitaria, 2015, p. 55.
- Globe Lou, *Deontic Logic with Relevance*, McNamara P., Prakken H. (eds.), „Norms, Logic and Information Systems”, Amsterdam, IOS Press, 1999, p. 331.
- Hage Jaap, *Moderately Naturalistic Deontic Logic*, McNamara P., Prakken H. (eds.), „Norms, Logic and Information Systems”, Amsterdam, IOS Press, 1999, p. 55.
- Hilpinen Risto, *Preface*, Hilpinen Risto (ed.), „New Studies in Deontic Logic”, Dordrecht, Reidel, 1981.
- Horty John F., *Agency and Deontic Logic*, Oxford, Oxford UP, 2001.
- Horty John F., *Nonmonotonic Foundations for Deontic Logic*, Nute Donald (ed.), „Defeasible Deontic Logic”, Springer, 1997, p. 17.
- Kalinowsky Jerzy, *Temele actuale ale logicii deontice*, Vieru Sorin, Stoianovici Dragan (coord.), „Norme, valori, acțiune”, Editura Politică, București, 1979, p. 55.
- Navarro Pablo E., Rodrigues Jorje L., *Deontic Logic and Legal Systems*, Cambridge, Cambridge UP, 2014.
- Popa Cornel, *Teoria acțiunii și logica formală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

⁶² Michele Taruffo, *Towards Logical Analysis of The Judgment on Facts*, Governatori Guido, Sartor Giovanni (eds.), „Deontic Logic in Computer Science”, Berlin, Springer, 2010, p. 3.

⁶³ Pentru a asigura că acțiunile sunt sancționate, ar trebui ca aparatul represiv să fie, la rândul lui, supus sancțiunilor și constrângerilor. În acest fel, ar trebui constituit un alt aparat represiv care să aplice sancțiuni membrilor aparatului represiv inițial. Însă problema ar apărea din nou și ar fi nevoie de un alt aparat represiv și așa la nesfârșit. De aceea, nu pot exista organizații complet controlate, iar statul de drept în care arbitrarul este exclus, orice acțiune este sancționată și toți răspund la fel în fața legii este o utopie.

⁶⁴ John F. Horty, *op. cit.*, p. 18.

- Rescher Nicholas, *Structura și reprezentarea comenzilor*, Vieru Sorin, Stoianovici Dragan (coord.), „Norme, valori, acțiune”, București, Editura Politică, 1979, p. 241.
- Royakkers Lamber M.M., *Extending Deontic Logic for the Formalisation of Legal Rules*, Springer, 1998.
- Ryu Y.U., Lee R.M., *Deontic Logic Viewed as Defeasible Reasoning*, Nute Donald (ed.), „Defeasible Deontic Logic”, Springer, 1997, p. 122.
- Stelmach Jerzy, Brozek Bartosz, *Methods of Legal Reasoning*, Springer, 2006.
- Stenius Erik, *Principiile unei logici a sistemelor normative*, Vieru Sorin, Stoianovici Dragan (coord.), „Norme, valori, acțiune”, București, Editura Politică, 1979, p. 115.
- Tarufo Michele, *Towards Logical Analysis of The Judgement on Facts*, Governatori G., Sartor Giovanni (eds), „Deontic Logic in Computer Science”, Berlin, Springer, 2010, p. 3.
- Wittgenstein Ludwig, *Tractatus logico – philosophicus*, București, Editura Humanitas, 1991.
- Wright Georg Henrik von, *Deontic Logic*, „Mind”, 60, 237, 1951, p. 1.
- Wright Georg Henrik von, *Logica deontică și teoria generală a acțiunii*, Vieru Sorin, Stoianovici Dragan (coord.), „Norme, valori, acțiune”, București, Editura Politică, 1979, p. 139.
- Wright Georg Henrik von, *Logica discursului practic*, Vieru Sorin, Stoianovici Dragan (coord.), „Norme, valori, acțiune”, București, Editura Politică, 1979, p. 25.
- Wright Georg Henrik von, *Normă și acțiune*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1982.
- Wright Georg Henrik von, *On the Logic of Norms and Actions*, Hilpinen Risto (ed.), „New Studies in Deontic Logic”, Dordrecht, Reidel, 1981, p. 3.